

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه شیراز

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

بخش ادبیات

پایان نامه تحصیلی برای دریافت درجه کارشناسی ارشد رشته زبان و ادبیات
فارسی گرایش ادبیات مقاومت

بررسی رجز در شعر دفاع مقدس

مؤلف:

عصمت اکرمی نیا

استاد راهنما:

دکتر احمد امیری خراسانی

استاد مشاور:

دکتر محمود مدبری

آذر ماه ۱۳۹۳

این پایان نامه به عنوان یکی از شرایط درجه کارشناسی ارشد به

بخش زبان و ادبیات فارسی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

دانشگاه شهید باهنر کرمان

تسلیم شده است و هیچ گونه مدرکی به عنوان فراغت از تحصیل دوره مزبور شناخته نمی شود.

دانشجو: عصمت اکرمی نیا

استاد راهنما: دکتر احمد امیری خراسانی

استاد مشاور: دکتر محمود مدبری

دور ۱: دکتر عنایت الله شریف پور

دور ۲: دکتر نجمه حسینی سروری

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشکده در جلسه دفاع: دکتر اورانوس تاج‌الدینی

معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده: دکتر عنایت الله شریف پور

حق چاپ محفوظ و مخصوص به دانشگاه شهید باهنر کرمان است.

تقدیم به:

تمامی دلاور مردان وطنم

آنان که ماندگارترین چهره‌ها، در سینه روزگارند؛ چرا که شکوفایی گل‌های امید در روح و جانمان ثمره مجاهدت‌های بی‌دریغ ایشان هست.

همان‌ها که راستی قامتان در شکستگی قامتشان تجلی یافت.

و

تقدیم به خانواده‌ام

که فروغ نگاهشان،

گرمی کلامشان

و زلالی محبتشان،

سرمایه‌های جاودانی زندگی من است.

تشکر و قدردانی

سپاس خداوند منان را که به این جانب توفیق کسب علم و معرفت عطا فرمود؛ تا با بزرگان عرصه علم و دانش آشنا گردم و از محضر آنان توشه بگیرم.

هم اکنون که به لطف الهی، نتایج این پژوهش آماده گردیده است؛ بر خود لازم می‌دانم که از مساعدت‌های باارزش استادان گران‌قدر که در انجام دادن این پژوهش، همواره از مساعی آنان بهره‌مند شده‌ام، صمیمانه تشکر و قدردانی نمایم.

استاد محترم جناب آقای دکتر احمد امیری خراسانی که مسئولیت اصلی این تحقیق را پذیرفته و با سعه صدر استادانه، در کمال بردباری، با روشنگری‌ها و راهنمایی‌های عالمانه خود، زمینه هر چه بهتر محقق شدن آن را فراهم نمودند.

استاد محترم جناب آقای دکتر محمود مدبری که مشاوره این پایان نامه را بر عهده داشته و بارانمایی‌های ارزنده خویش، مرا در این مهم یاری نمودند.

استاد محترم سرکار خانم دکتر علی نژاد که بی‌هیچ شائبه‌ای خالصانه یاریگر این حقیر بوده‌اند.

و کلیه استادان بخش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه شهید باهنر که در طول دوران تحصیل، از محضر آنان کسب فیض نموده‌ام.

«عنایت پیوسته حضرت دوست ره توشه راهشان باد».

چکیده

در ادبیات پایداری ملل مختلف، حماسه، از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند؛ که به شرح اعمال قهرمانان و پهلوانان و رشادت‌ها و دلیری‌های آنان می‌پردازند.

نخستین مضمون و جان‌مایه اشعار حماسی، رجز است. خواندن رجز، جهت برانگیختن روح حماسی تهییج به جنگ، از عصر جاهلیت در اعراب، مرسوم بوده است جنگجویان در میدان نبرد، در مقام بیان فخر و شرافت خود و اظهار شجاعت و برتری نسبت به دشمن، به رجزخوانی می‌پرداخته‌اند.

رجز در ایران باستان نیز، در آثاری چون یادگار زریران، سابقه تاریخی دارد و در اوستا نیز، نشانه‌هایی از توصیف اعمال پهلوانی و رجزخوانی، مشاهده می‌گردد.

رجز که با توجه به نوع حماسه، مضمون‌های متفاوتی دارد و در طول تاریخ، دچار دگرگونی و تغییر گردیده است؛ جزء لاینفک و جدایی‌ناپذیر شعر دفاع مقدس است.

این پژوهش، ضمن بررسی مفهوم رجز، خاستگاه و جایگاه آن در حماسه‌های ملی و مذهبی، به بررسی جایگاه و مقاصد رجز در شعر دفاع مقدس پرداخته است. ویژگی‌های سبکی رجز و موارد استفاده آن را بررسی نموده و به تأثیر روحی و روانی این ترنم به‌عنوان سلاحی اثرگذار در حیطه جنگ نرم، پرداخته است.

کلید واژگان: حماسه، شعر دفاع مقدس، حماسه ملی، حماسه مذهبی، رجز

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۱

- ۲ ۱-۱-مقدمه
- ۳ ۲-۱-بیان مسئله
- ۴ ۳-۱-هدف‌های تحقیق
- ۵ ۴-۱-ضرورت انجام دادن تحقیق
- ۵ ۵-۱-استفاده کنندگان از تحقیق
- ۵ ۶-۱-سؤال‌ها و فرضیه‌های تحقیق
- ۶ ۷-۱-پیشینه تحقیق
- ۷ ۸-۱-روش اجرای تحقیق
- ۷ ۹-۱-منابع و ابزارهای تحقیق

فصل دوم: تأملی در مفهوم حماسه و گذری بر پیشینه حماسه سرایی

- ۹ ۱-۲-تعریف حماسه
- ۱۱ ۲-۲-ویژگی‌های ادبیات حماسی
- ۱۳ ۳-۲-چگونگی شکل‌گیری حماسه
- ۱۳ ۴-۲-انواع حماسه
- ۱۴ ۱-۴-۲-تقسیم بندی حماسه از نظر موضوع
- ۱۵ ۲-۴-۲-تقسیم بندی حماسه بر اساس قدمت
- ۱۵ ۵-۲-فواید منظومه‌های حماسی

۱۵	۶-۲-گذری بر پیشینه حماسه سرایی
۱۶	۶-۲-۱-حماسه در ادبیات عرب
۱۷	۶-۲-۲-حماسه سرایی در اسلام
۱۸	۶-۲-۳-تاریخ حماسه‌های ایرانی
۱۸	۶-۲-۴-حماسه در اوستا
۱۹	۶-۲-۵-حماسه در ادبیات پهلوی
۲۰	۶-۲-۶-حماسه در ادبیات فارسی دری
۲۱	۶-۲-۷-آشنایی با نمونه‌هایی از انواع حماسه
۲۱	۶-۲-۱-معرفی حماسه‌های ملی و پهلوانی
۲۴	۶-۲-۲-معرفی حماسه‌های تاریخی
۲۶	۶-۲-۳-معرفی حماسه‌های دینی - مذهبی
۲۸	۶-۲-۸-انحطاط حماسه سرایی
۲۹	۶-۲-۹-تقسیم بندی دوره‌های حماسه سرایی در ایران
۳۰	۶-۲-۱۰-ارتباط رجز و حماسه
۳۱	نتیجه

فصل سوم: تعریف رجز، پیشینه آن در ادبیات جهان و مقاصد آن در انواع حماسه

۳۲

۳۳

۳-۱-معنای لغوی و اصطلاحی رجز

- ۳۵ ۲-۳-پیشینه رجز در ادبیات جهان
- ۳۵ ۱-۲-۳-رجزخوانی در ادبیات یونان
- ۳۶ ۲-۲-۳-رجزخوانی در فرهنگ عرب
- ۳۶ ۱-۲-۲-۳-آشنایی با قوم عرب و محدوده جغرافیایی آن
- ۳۶ ۲-۲-۲-۳-دوره‌های تاریخی ادبیات عرب
- ۳۷ ۳-۲-۲-۳-خصوصیات شعر جاهلی
- ۳۷ ۴-۲-۲-۳-بررسی تعدادی از رجزهای دوره جاهلی
- ۴۲ ۵-۲-۲-۳-ویژگی‌های شعر در دوره اسلامی عصر خلفای راشدین و امویان
- ۴۲ ۶-۲-۲-۳-بررسی رجزهای صدر اسلام و عهد خلفای راشدین
- ۵۰ ۷-۲-۲-۳-ویژگی‌های شعر در دوره عباسی
- ۵۰ ۸-۲-۲-۳-چند نمونه از رجزهای عصر عباسی
- ۵۲ ۹-۲-۲-۳-ذکر نکاتی درباره رجز و مقاصد آن در کلام عرب
- ۵۲ ۱۰-۲-۲-۳-ویژگی‌های رجز در کلام عرب
- ۵۴ ۳-۲-۳-تاریخچه رجزخوانی در ادبیات ایران (باستان-پهلوی)
- ۵۴ ۳-۲-۳-رجزخوانی حماسه‌های ملی - پهلوانی
- ۵۴ ۱-۳-۳-دلایل شکل‌گیری حماسه‌های ملی در دوره اسلام
- ۵۵ ۲-۳-۳-دلایل شکل‌گیری حماسه‌های ملی در قرن چهارم و پنجم
- ۵۶ ۳-۳-۳-نفوذ شاهنامه در سایر منظومه‌های حماسی

- ۵۶ ۴-۳-۴- اغراض رجزخوانی
- ۵۷ ۳-۴-۱- بررسی اغراض رجزخوانی در حماسه‌های ملی
- ۵۷ ۳-۴-۱-۱- تحقیر همورد
- ۵۹ ۳-۴-۱-۲- پرسیدن نام و نشان حریف
- ۶۰ ۳-۴-۱-۳- تفاخر
- ۶۱ ۳-۴-۱-۴- تقویت و بالا بردن پهلوان خودی
- ۶۲ ۳-۴-۱-۵- تهدید دشمن
- ۶۳ ۳-۴-۱-۶- همورد طلبیدن
- ۶۳ ۳-۴-۱-۷- ستایش آزادگی و مرگ سرافرازانه
- ۶۴ ۳-۴-۱-۸- سرزنش حریف جهت به کارگیری نیرنگ و جادو
- ۶۴ ۳-۴-۱-۹- پند و نصیحت گویی به حریف
- ۶۵ ۳-۴-۲- رجزخوانی در حماسه‌های دینی - مذهبی
- ۶۵ ۳-۴-۲-۱- تاریخچه حماسه‌های دینی - مذهبی
- ۶۶ ۳-۴-۲-۲- چگونگی شکل‌گیری حماسه‌های دینی - مذهبی
- ۶۶ ۳-۴-۳- اغراض رجزخوانی در حماسه‌های دینی - مذهبی
- ۶۶ ۳-۴-۳-۱- نام‌پرسی و نام‌پوشی
- ۶۷ ۳-۴-۳-۲- تفاخر
- ۷۰ ۳-۴-۳-۳- طلبیدن حریف یا همورد طلبی

- ۷۱ ۴-۳-۴-۳-تحقیر حریف یا دشمن
- ۷۲ ۵-۳-۴-۳-تهدید دشمن
- ۷۳ ۶-۳-۴-۳-تقویت و بالا بردن پهلوانان خودی
- ۷۴ ۷-۳-۴-۳-تقویت سپاه خودی
- ۷۵ ۸-۳-۴-۳-تمجید و ستایش حریف
- ۷۶ ۹-۳-۴-۳-ستایش آزادگی و تأکید بر مقاومت تا مرگ سرافرازانه
- ۷۶ ۱۰-۳-۴-۳-حیله نیرنگ
- ۷۷ ۱۱-۳-۴-۳-نصیحت و پند دادن به حریف
- ۷۷ ۱۲-۳-۴-۳-انتقام و کینه خواهی
- ۷۹ نتیجه
- ۸۰ **فصل چهارم: رجز در ادبیات پایداری**
- ۸۱ ۱-۴-تعریف ادبیات پایداری
- ۸۲ ۱-۱-۴-تاریخچه پیدایش ادبیات پایداری
- ۸۳ ۲-۱-۴-پیشینه ادبیات پایداری در ایران
- ۸۷ ۲-۴-ادبیات انقلاب اسلامی، زیرمجموعه ادبیات پایداری
- ۸۹ ۱-۲-۴-شعر انقلاب اسلامی
- ۹۰ ۲-۲-۴-رجز در شعر انقلاب اسلامی
- ۹۵ ۳-۲-۴-ویژگی های شعر انقلاب اسلامی

- ۹۶ ۳-۴-ادبیات دفاع مقدّس زیرمجموعه ادبیات انقلاب اسلامی
- ۹۷ ۱-۳-۴-تعریف ادبیات دفاع مقدّس
- ۹۸ ۲-۳-۴-وجه نام‌گذاری دفاع مقدّس
- ۹۹ ۴-۴-شعر دفاع مقدّس
- ۱۰۰ ۱-۴-۴-وجه تمایز شعر جنگ و شعر دفاع مقدّس
- ۱۰۱ ۲-۴-۴-انواع شعر دفاع مقدّس
- ۱۰۴ ۳-۴-۴-ویژگی‌های کلی اشعار دفاع مقدّس
- ۱۰۶ ۵-۴-رجز در قالب‌های متنوع شعر دفاع مقدّس
- ۱۰۶ ۱-۵-۴-غزل
- ۱۰۹ ۲-۵-۴-مثنوی
- ۱۱۱ ۳-۵-۴-رباعی
- ۱۱۳ ۴-۵-۴-دوبیتی
- ۱۱۴ ۵-۵-۴-چارپاره
- ۱۱۵ ۱-۵-۵-۴-ویژگی‌های بارز چارپاره‌های دفاع مقدّس
- ۱۱۵ ۲-۵-۵-۴-نمونه رجز در چارپاره‌های دفاع مقدّس
- ۱۱۶ ۶-۵-۴-قصیده
- ۱۱۷ ۷-۵-۴-نوسروده‌ها
- ۱۲۰ ۸-۵-۴-سایر قالب‌ها

- ۱۲۰- ۶-۴- اغراض رجز در شعر دفاع مقدّس
- ۱۲۱- ۱-۶-۴- تشویق و ترغیب به نبرد
- ۱۲۳- ۲-۶-۴- دعوت به مقاومت و ایستادگی در برابر دشمن
- ۱۲۴- ۱-۲-۶-۴- طرح افتخارات گذشته
- ۱۲۵- ۲-۲-۶-۴- سرزنش غافلان
- ۱۲۸- ۳-۶-۴- ارباب دشمن و ایجاد ترس در او
- ۱۲۸- ۱-۳-۶-۴- تحقیر دشمن
- ۱۲۹- ۲-۳-۶-۴- تهدید دشمن
- ۱۳۰- ۴-۶-۴- تقویت نیروی خودی
- ۱۳۰- ۱-۴-۶-۴- ستایش پهلوانان خودی
- ۱۳۲- ۲-۴-۶-۴- امید به پیروزی
- ۱۳۳- ۵-۶-۴- مفاخره
- ۱۳۳- ۱-۵-۶-۴- تفاخر به شجاعت و دلیری
- ۱۳۴- ۲-۵-۶-۴- تفاخر به پیروزی‌های گذشته
- ۱۳۴- ۳-۵-۶-۴- تفاخر به مذهب
- ۱۳۷- ۶-۶-۴- تسلیت سوگ‌ها و فراق‌ها
- ۱۳۸- ۷-۶-۴- تأکید بر آزادگی و نبرد تا سرحد شهادت
- ۱۳۹- ۸-۶-۴- پیروزی نهایی حق بر باطل و کینه خواهی مظلومان از ظالمان

- ۱۴۰ ۷-۴-ویژگی سبکی رجزهای دفاع مقدّس
- ۱۴۰ ۱-۷-۴-ساحت زبانی
- ۱۴۰ ۱-۱-۷-۴-کاربرد ترکیب‌های تازه و تو
- ۱۴۱ ۲-۱-۷-۴-کاربرد واژگان و اصطلاحات جنگ
- ۱۴۲ ۳-۱-۷-۴-نوجویی در قافیه ردیف
- ۱۴۴ ۴-۱-۷-۴-نوجویی درازان
- ۱۴۵ ۲-۷-۴-ساحت اندیشه
- ۱۴۶ ۱-۲-۷-۴-کاربرد اسطوره
- ۱۴۶ ۱-۱-۲-۷-۴-مفهوم اسطوره
- ۱۴۷ ۲-۱-۲-۷-۴-کاربرد اسطوره‌های مذهبی در رجزهای دفاع مقدّس
- ۱۴۷ ۳-۱-۲-۷-۴-اسطوره‌های ملی - میهنی
- ۱۴۹ ۴-۱-۲-۷-۴-اسطوره‌های طبیعی
- ۱۴۹ ۲-۲-۷-۴-تلفیق حماسه و عرفان
- ۱۵۰ ۱-۲-۲-۷-۴-آمیختگی رجزهای دفاع مقدّس با الفاظ و اصطلاحات عرفانی
- ۱۵۰ ۲-۲-۲-۷-۴-وجود الفاظ و اصطلاحات صوفیانه، در رجزهای دفاع مقدّس
- ۱۵۱ ۳-۲-۲-۷-۴-کاربرد اصطلاحات ساقی نامه‌ها، در رجزهای دفاع مقدّس
- ۱۵۲ ۳-۲-۷-۴-بهره‌گیری از الفاظ و اصطلاحات تعالیم دینی
- ۱۵۲ ۱-۳-۲-۷-۴-بهره‌گیری از الفاظ و اصطلاحات دینی، در رجزهای دفاع مقدّس

- ۱۵۳ یادکرد رشادت‌های بزرگان دینی -۲-۳-۲-۷-۴
- ۱۵۴ مقایسهٔ سربازان جنگ با یاران پیامبر و ائمه -۳-۳-۲-۷-۴
- ۱۵۵ بررسی مضامین رجزهای دفاع مقدّس -۴-۲-۷-۴
- ۱۵۵ نمونهٔ رجزها به قصد ترغیب به نبرد و پایداری -۱-۴-۲-۷-۴
- ۱۵۶ شعر اعتراض -۲-۴-۲-۷-۴
- ۱۵۹ واگویه و یادکرد گذشته -۳-۴-۲-۷-۴
- ۱۶۱ جهاد طلبی -۵-۲-۷-۴
- ۱۶۲ عشق به وطن و میهن پرستی -۶-۲-۷-۴
- ۱۶۳ امید به آینده و پیروزی موعود -۷-۲-۷-۴
- ۱۶۳ تکریم مردم -۸-۲-۷-۴
- ۱۶۴ مرثیه سرایی در سوگنامه‌ها -۹-۲-۷-۴
- ۱۶۵ ساحت ادبی -۳-۷-۴
- ۱۶۵ بهره‌گیری از قالب‌های متنوع -۱-۳-۷-۴
- ۱۶۶ آرایه‌های ادبی -۲-۳-۷-۴
- ۱۶۷ نتیجه
- ۱۶۹ **فصل پنجم گریزی به جنبه‌های زیباشناسی و روان‌شناسی رجز**
- ۱۷۰ -۱-۵- بررسی جنبه‌های زیباشناسی رجز
- ۱۷۰ -۱-۱-۵ آرایه‌های لفظی در رجزها

- ۱۷۲ ۵-۱-۲- آرایه‌های معنوی در رجز
- ۱۷۲ ۵-۱-۲- تشبیه
- ۱۷۳ ۵-۱-۲-۱- نمونه‌هایی از کاربرد تشبیه در رجز
- ۱۷۵ ۵-۱-۲- استعاره
- ۱۷۶ ۵-۱-۲-۱- نمونه‌های استعاره در رجز
- ۱۷۸ ۵-۱-۲-۳- اغراق
- ۱۸۱ ۵-۱-۲-۴- تشخیص
- ۱۸۳ ۵-۱-۲-۵- تلمیح
- ۱۸۴ ۵-۱-۲-۱- تلمیح به حوادث مذهبی
- ۱۸۴ ۵-۱-۲-۲- تلمیح به حوادث ملی- تاریخی
- ۱۸۵ ۵-۱-۲-۳- تلمیح به آیات و ضرب‌المثل
- ۱۸۵ ۵-۱-۲-۴- تلمیح به آیات و احادیث
- ۱۸۷ ۵-۱-۲-۶- کنایه
- ۱۸۸ ۵-۲- تأملی در جنبه‌های روانشناسی رجزخوانی
- ۱۸۸ ۵-۱-۲- رجزخوانی و تقویت انگیزه
- ۱۸۹ ۵-۲-۲- رجزخوانی و حفظ و تقویت عزت نفس
- ۱۹۰ ۵-۲-۳- خودشیفتگی و اظهار آن در رجزها
- ۱۹۱ ۵-۲-۴- خود ناتوان سازی و کارایی آن در رجزها

۱۹۲	۵-۲-۵- رجز خوانی و حفظ حرمت خویش
۱۹۳	نتیجه گیری
۱۹۶	فهرست منابع
۲۰۶	پی نوشت ها

فصل اول

کلیات پژوهش و تعریف مفاهیم

۱-۱- مقدمه

قسمت اعظمی از ادبیات پایداری ملل مختلف، در قالب «حماسه» بیان گردیده است. حماسه، نوعی اشعار وصفی، داستانی و قهرمانی بارنگ قومی و ملی است. این اشعار بیانگر رشادت‌ها، افتخارات و بعضاً کارهای خارق‌العاده فردی یا قومی است که به صورت داستان درآمده است و در آن به شرح پهلوانی‌ها، عواطف و احساسات یک ملت می‌پردازند. شاعر حماسه سرا، آن را برای بقای نام فرد یا قوم و ذکر گذشته پرافتخار آنان و یا گاهی برای تهییج عواطف و احساسات ملی و مردمی در مقابل قومی بیگانه می‌سراید. حماسه، یکی از قدیمی‌ترین انواع شعراست که پس از سروده‌های مذهبی و سروده‌های اولیه‌ای که از بشر به جا مانده، ایجاد شده است.

«قدیمی‌ترین سروده‌های مذهبی، تورات، پاره‌هایی از اوستا و سروده‌های مذهبی یونان و هند هستند که در حماسه‌های قومی این اقوام، مؤثر بوده‌اند. در واقع، پس از این سرودها، حماسه آغاز شده است.» (صفا، ۱۳۵۲: ۳۵-۳۸)

در یونان، ایلیاد و ادیسه، در هند، رامایانا و مهاباراتا و در ایران، شاهنامه فردوسی، جزو حماسه‌های مشهور ملی هستند. حماسه‌ها با توجه به موضوع به انواع زیر تقسیم می‌شوند.

۱) حماسه‌های ملی: بیانگر مفاخرات نژادی، پیروزی‌ها، برتری‌های قومی قهرمانان و دلاوران سرزمین می‌باشند و به شرح دلاوری‌های آنان می‌پردازند. از دوران باستان، نمونه‌های آن موجود است.

۲) حماسه‌های تاریخی: منظومه‌هایی درباره داستان‌های تاریخی، وصف جنگ‌ها و فتوحات شاهان و امیران و نیز شرح احوال آنان در قالب مثنوی هستند که از قرن ششم هجری به بعد گسترش یافته‌اند.

۳) حماسه‌های مذهبی: هدف از سرودن آن‌ها، پاسداشت دین، اعتقادات، نگهبانی و حفاظت از آن و گرامی داشتن شخصیت‌های مذهبی است. یادگار زیریران نمونه آن است.

این حماسه‌ها پس از اسلام پیرامون فرهنگ شیعه بالیده‌اند. چون تاریخ خون‌بار شیعه همواره با مجاهده و حماسه (به علت در اقلیت بودن این مذهب) شکل گرفته است. نمونه آن علی‌نامه از مؤلفی ناشناس، در قرن پنجم هجری است.

بیشتر منظومه‌های تاریخی-مذهبی، از نظر زبانی و صورت ظاهری مثنوی و بحر متقارب، همان

بحر شاهنامه، رادارند. البته بعضی در بحر هرج و برخی در بحر سریع نیز سروده شده‌اند. گاهی بیش از حد تحت تأثیر کلمات، افکار، استعارات و تصویرگری‌های شاهنامه هستند.

سده‌های چهارم و پنجم هجری، در ادبیات فارسی، دوران طلایی حماسه سرایی است و پس از آن حماسه سرایی، دچار افت و خیزهایی گردیده است؛ اما همواره، یکی از مضامین و گونه‌های برجسته شعر بوده که غالباً در قالب مثنوی، سروده می‌شده‌اند.

در حماسه‌ها، به جهت شخصیت پردازی، گسترش و ایجاد تعلیق و در نتیجه افزایش هیجان در روند ماجراها و حوادث، از گفت‌وگو بهره می‌برند. این گفت‌وگوی قهرمانان، زمینه ساز «رجزخوانی» است.

رجز خوانی، در حقیقت، گونه‌ای مناظره است که در هنگام رزم و عموماً پیش از آغاز نبرد، بر زبان مبارزان جاری می‌شده و گاه در حین نبرد نیز ادامه می‌یافته است. از آداب مسلّم جنگ بوده و در واقع بخشی از تاکتیک رزمی جنگاوران، برای درهم شکستن روحیه دشمن بوده است.

از دیدگاه روان شناختی، در رجزخوانی از یک سو، می‌توان غرور گوینده و اطمینان او از شکست دادن حریف را مدّ نظر داشت؛ از سوی دیگر، دلهره و ترس پنهان وی را از شکست خوردن، در ورای سخنانش دریافت و رجزخوانی را، پوششی برای پنهان نمودن این ترس دانست.

رجزخوانی پهلوانان از بخش‌های مهم برجسته داستان سرایی، در حماسه‌های تاریخی، ملی و مذهبی است و شاعران در این فن، کمال قدرت هنری خود را به نمایش می‌گذارند.

«شعر دفاع مقدّس»، همان گونه که از نامش پیداست، شعری خاص می‌باشد که با دو نشانه «دفاع» و «مقدّس» از شعر به مفهوم مطلق کلمه، فاصله می‌گیرد. این نوع شعر از شهریور ۱۳۵۹، پس از آغاز جنگ تحمیلی، پا به عرصه وجود گذاشت.

در دوره اول سرایش اشعار دفاع مقدّس، هدف غالباً تهییج و ترغیب به نبرد و تکریم خودی و تضعیف و تحقیر دشمن است؛ بنابراین، این گونه اشعار لحنی حماسی و کوبنده دارند و مضمونی شعاری و رجز گونه.

این اشعار که در قالب‌های سپید، نیمایی، رباعی، چهاربازه، مثنوی و غزل حماسی سروده شده‌اند؛ در این پژوهش مدّ نظر و توجه قرار گرفته‌اند.